

ANSELM GRÜN

*Tijd van
je leven*

Omgaan met een
waardevol goed

Anselm Grün

TIJD VAN JE LEVEN

Omgaan met een waardevol goed

th ten have

Inhoud

Het tempo van de monniken – Inleiding	7
1. De tijd als een goddelijk geheim – Hoe de mensen van vroeger de tijd ervoeren	9
2. De horen van de monniken – De engelen van de tijd	18
3. Het ritme van de monniken en de kwaliteit van de uren	30
4. Het ritme van de week en de heiliging van de dagen	56
5. Het ritme van het jaar en de cyclus van de feesten	67
6. De spirituele omgang met een kostbaar goed	80
7. De heilzame omgang met de tijd in het alledaagse, wereldlijke leven	105
8. Het inzicht van de leraar der wijsheid – Alles heeft zijn tijd	150

9. Het geheim van de tijd – Je leven in het aangezicht van de dood	157
Het geheim van de tijd – Conclusie	165
Literatuur	171
Verklarende woordenlijst	173

1

DE TIJD ALS EEN GODDELIJK GEHEIM

Hoe de mensen van vroeger de tijd ervoeren

Kronos – de onbarmhartige Vader van de Tijd

De Grieken kenden twee woorden voor de tijd. En aan beide begrippen gaven zij een plaats onder de goden. Dat laat zien dat de tijd voor hen een goddelijk geheim was, en niet alleen maar iets uiterlijks dat je met de klok kunt meten.

Het woord voor tijd was eigenlijk *chronos*. *Chronos* werd vereenzelvigd met de god Kronos, die de ‘onbarmhartige vader van de tijd’ is (Seifert 155). Kronos was een zoon van Ouranos en Gaia. Hij bevrijdde zijn broers en zussen uit het lichaam van de aarde, waarin Ouranos de pasgeboren kinderen had weggeborgen. Zo werd hij de aanvoerder van de Titanen. Met zijn zus Rheia verwekte hij de Olympische goden. Maar uit angst voor een mannelijke opvolger slokte hij zijn kinderen op. Alleen het jongste kind, Zeus, kon door

zijn moeder worden gered, doordat zij de vader een in doeken gewikkelde steen aanreikte. Toen hij volwassen was geworden, dwong Zeus zijn vader om zijn broers en zussen uit te spuwen. Met hun hulp wist Zeus Kronos te verslaan en regeerde hij voortaan vanaf de Olympus over het lot van de mensen.

Als wij deze mythe duiden, wordt een wezenlijk aspect van de tijd zichtbaar. De tijd slokt zijn kinderen op. Hij is bang voor een opvolger en bang voor de toekomst. Het liefst wil hij alles in zijn afgrond begraven. Hij wordt door angst getekend en gedreven. De oude Griekse mythe werpt licht op een angst die je tot op vandaag kunt waarnemen bij de mensen, namelijk dat de tijd hun zou kunnen ontglippen. Inderdaad kunnen wij tot op vandaag en in het gewone leven van alledag steeds weer vaststellen: in een tijd die slechts met de 'chronometer' wordt gemeten, kan niets opbloeien. Dan wekt het geen verbazing dat de kinderen worden opgeslokt. Wat zich niet aan de tijd onderwerpt (en kinderen laten zich niet persen in het nauwsluitende keurslijf van onze meetbare tijd) mag niet opbloeien. In de westerse wereld breidt Kronos' macht zich steeds verder uit. Wij onderwerpen ons aan de meetbare tijd. Wij stellen deadlines op die op de minuut nauwkeurig zijn. Steeds kijken wij op de klok om te zien of de ander zich ook stipt aan zijn deadline houdt, en of wijzelf op het afgesproken moment present zijn. De meetbare tijd dwingt ons om ons leven in een nauwsluitend keurslijf te persen. De god Kronos is een tiran. Onder zijn tirannie lijdt tegenwoordig zo ongeveer de meerderheid van de mensen. Maar de heerschappij van Kronos leidt er niet toe dat de tijd effectief wordt benut. Zij zorgt wel voor stress en angst,

maar niet voor vruchtbaarheid. Niets nieuws ontstaat; niets ontstaat wat blijft, want alles raast maar door.

Michael Ende heeft aan deze mythe een nieuwe betekenis gegeven in zijn boek *Momo*. Daarin schrijft hij over de grijze heren van de 'tidsparabank', die de mensen een 'tidsparaberekening' willen aansmeren, om hen zo te beroven van hun doorleefde tijd. In *Momo*, het kind dat helemaal in het ogenblik leeft, hebben zij hun aartsvijand herkend. Met een grootscheepse actie willen zij hem te pakken krijgen. Maar een schildpad brengt Momo in veiligheid voor haar achtervolgers. Hoe de grijze heren in hun auto's ook op het gaspedaal trappen, zij vorderen geen meter. Ondertussen gaan Momo en haar schildpad heel langzaam vooruit; toch ontkomen zij aan hun achtervolgers. Momo, het kind dat zich helemaal kan overgeven aan het ogenblik, is uiteindelijk sneller dan de gejaagde heren van de tidsparabank. Het zijn grijze heren, kleurloos, levenloos; zij functioneren slechts en zijn het verleerd om werkelijk te leven.

Kairos – de god van het juiste ogenblik

De andere uitdrukking voor de tijd in de Griekse traditie is *kairos*. *Kairos* is het juiste ogenblik, de gelegenheid, het voordeel en de juiste maat. De Romeinen stellen de mannelijke god Kairos voor als een vrouw, als *occasio* ('gelegenheid'). Wanneer de Griekse god van het juiste ogenblik beeldend wordt weergegeven, heeft hij vleugels aan zijn voeten of schouders. Hij loopt op zijn tenen of staat op een rad; hij houdt een weegschaal in evenwicht op een scheermes. Interessant is zijn hoofd, want op zijn voorhoofd draagt hij een

kuif; zijn achterhoofd is echter kaal. Met deze voorstelling willen de Grieken laten zien dat je de gelegenheid 'bij de kuif' moet pakken. Zoals het gladde achterhoofd laat zien, is het ogenblik vluchtig. Als het voorbij is gesnel, kun je het niet meer inhalen. Daarom moet je de *kairos* op de man af tegemoet gaan en hem vastpakken zodra hij zich laat zien. Volgens de volgelingen van Pythagoras staat de *kairos* voor het getal zeven. Dat herinnert aan het scheppingsverhaal in de Bijbel. De zevende dag, waarop God uitrust, laat iets zien van de kwaliteit die de oude Griekse filosofenschool aan de *kairos* toeschrijft.

De vervulde tijd – de opvatting van de Bijbel

In het Nieuwe Testament is de *kairos* van groot belang. *Kairos* is het beslissende moment in de tijd waarop God de mens het heil aanbiedt. Maar de mensen hebben de tijd van de ontferming niet herkend (Lucas 19,44). De eerste uitspraak die Jezus in het Evangelie naar Marcus doet, luidt: 'De tijd is aangebroken¹, het koninkrijk van God is nabij' (Marcus 1,15). Bij 'tijd' gaat het altijd om het ogenblik waarop je God ontmoet, en waarop God je zijn nabijheid wil tonen en je zijn ontferming en genegenheid wil schenken. Wat je dan moet doen is: je toevertrouwen aan dit ogenblik en kiezen voor Gods helende en liefhebbende nabijheid, in plaats van voor jezelf en voor God weg te vluchten in een tijd die alleen maar verloopt. De vervulde tijd is volgens deze opvatting de tijd waarin tijd en eeuwigheid samenvallen. Het is de tijd die van God is vervuld. De mystici hebben over de volheid

---

1 Het Duits spreekt hier over 'vervuld' (*erfüllt*).

van de tijd nagedacht, vooral Meister Eckhart. Hij beschrijft hoe God zelf in de tijd is gekomen en deze daardoor heeft veranderd. Door de menswording van God heeft de tijd een andere kwaliteit gekregen. De tijd is niet langer een schaars goed dat de mens zo veel mogelijk moet benutten, maar de plaats waar de mens één wordt met God. Wanneer je helemaal in het ogenblik bent, vervult de tijd zich voor jou en word je van God vervuld. Je wordt één met jezelf en met God, en voor jou staat de tijd stil.

Paulus citeert in zijn tweede brief aan de Korintiërs de profeet Jesaja: 'Wanneer de tijd daarvoor gekomen is, luister ik naar je, op de dag van de redding help ik je' (2 Korintiërs 6,2; Jesaja 49,8). En dan stelt hij: 'Nu is de tijd daarvoor gekomen, nu is de dag van de redding' (2 Korintiërs 6,2). In het Grieks staat eigenlijk: 'Nu is het de hoogst welkome tijd (*kairos euprosdektos*)'. *Dektos* is dat wat je kunt aannemen, waaraan je welgevallen hebt en wat aangenaam is. Voor Paulus is de aangename tijd de tijd die in het teken staat van het goddelijke welgevallen en van Gods aanwezigheid. Het is de tijd waarnaar je verlangt, de tijd die je verlangen naar heil en heling, naar redding en verlossing vervult. De aangename tijd is van een goede kwaliteit. Hij wordt gekenmerkt door ontferming, liefde, heling, heelheid en volheid. Voor Paulus staat deze tijd in het teken van de nabijheid van Jezus. Jezus Christus is bij ons, en door hem is de tijd tot zijn volheid gekomen. Elk verlangen naar een tijd van heil, naar een tijd waarin de mens heel wordt en tot zijn ware wezen komt, is in Jezus Christus vervuld. Daarom leven wij nu in een tijd van ontferming en van goddelijk welgevallen. Het is aan

ons om Gods welgevallen aan ons te laten gebeuren en om helemaal aanwezig te zijn, zodat wij de aanwezige God kunnen ontmoeten.

Horen² – boden van God uit een andere wereld

Het Griekse woord voor 'uur' is *bora*. Maar de horen zijn geen uren in onze betekenis, dus een duidelijk begrensde tijdsduur van 60 minuten. De horen zijn eerder de 'goddelijke wezens van het wisselen der tijden' (Pauly 715). In de Griekse mythologie zijn de Horen liefvallige godinnen, die altijd samen met goden optreden: met Afrodite, Demeter, Dionysos en Apollo. In de *Odyssee* begeleiden de Horen het jaar. Zij schenken de mensen het voorjaar en zij bevorderen de groei van het gewas en van de druiven. De Atheners noemen de Horen Thallo, Auxo en Karpo, dat wil zeggen: 'beschermsters van het bloeien, groeien en rijpen' (Löhr 20). De dichter Hesiodos noemt drie andere Horen: Eunomia, Dike en Eirene: 'regelmaat, recht en vrede'. Volgens hem zijn deze drie Horen dochters van Zeus en Themis. Uit deze beide voorstellingen blijkt dat de Horen zowel van doen hebben met de natuur, en daarin de regelmatige terugkeer van de bloeitijd en van de rijpingstijd waarborgen, als met de mensen, voor wie zij het leven structuur geven en aan wie zij de juiste maat schenken. De Horen zijn boden van God uit een andere wereld. Zij zijn dus net als de engelen, die ons eraan herinneren dat ieder ogenblik God toebehoort. Friedrich

---

2 'Horen' is in de rooms-katholieke traditie de aanduiding voor de dagelijkse gebeds- of zanguren. Dit is afkomstig van het Griekse woord voor 'uur', *bora*. Omdat de auteur hecht aan deze herkomst (zie de hoofdstukken 1 en 2) hebben wij deze specifieke term gehandhaafd.

Schiller verwijst waarschijnlijk naar de Griekse visie op de tijd als hij schrijft: 'De engel van de mens is de tijd.' Engelen zijn boden van God, die ons een belangrijke boodschap overbrengen en die ons in contact brengen met ons ware wezen. De tijd is zo een bode van God, die ons erop wijst waarop het in ons leven eigenlijk aankomt. De engel van de tijd doet ons beseffen dat onze tijd begrensd is, en dat wij die daarom bewust en aandachtig moeten doorleven. Tegelijk wijst de engel van de tijd ons in de tijd op datgene wat de tijd overstijgt, op de plaats van stilte in ons waar de tijd stilstaat en waar zuivere tegenwoordigheid is. In onszelf is iets wat, midden in de tijd, aan de tijd onttrokken is. Dit is de innerlijke ruimte van de stilte, waarin God in ons woont. Daar hebben wij deel aan het zuivere ogenblik en aan de eeuwigheid waarover de tijd niet meer kan beschikken.

De dichter Pindaros spreekt over de Horen als de 'bloemrijke'. Zij ademen iets van de tederheid en schoonheid van de jeugd. Zij brengen de mensen nieuw, fris en onaangetast leven en zij maken hun bestaan mooier. Daarom staat voor de Grieken *horaios* gelijk aan *kalos* ('mooi en goed'). Wat met de Horen overeenstemt is mooi. Alles wat ontijdig en overdreven is, heet *aoros*: lelijk en weerzinwekkend. De sprekers van het Latijn hebben deze opvatting van de Grieken overgenomen, doordat zij de tijd (*tempus*) verbinden met 'ordenen' en 'matigen' (*temperare*).

Heilige tijd – belende tijd

'Hore' is ook een belangrijk begrip in het Johannesevangelie. Al bij de bruiloft te Kana zegt Jezus tegen Maria: 'Mijn uur is nog niet gekomen' (Johannes 2,4). Het uur waarover Jezus steeds weer spreekt, is het uur van zijn dood. Aan het kruis

wordt Jezus verheerlijkt; daar licht Gods heerlijkheid in hem op. Aan het kruis wordt ook zijn zijde doorboord, en daaruit stromen water en bloed – een beeld voor de heilige Geest die in het doodsuur van Jezus over de mensen wordt uitgestort. Johannes spreekt tweemaal over het zesde uur. Rond het zesde uur gaat Jezus vermoeid zitten bij de bron van Sichar (Johannes 4,6). Rond het zesde uur ook veroordeelt Pilatus Jezus tot de dood (Johannes 19,14). Het zesde uur is de tijd waarop onze tijd, met zijn arbeid en inspanningen, ten einde komt. Het getal zes verwijst bij Johannes altijd naar de zeven. Zes stenen kruiken bij de bruiloft te Kana wijzen op de zevende kruik, die in Jezus' dood wordt geopend en waaruit de goddelijke liefde ons tegemoet stroomt. De zes mannen van de vrouw verwijzen naar de zevende man, die hart voor ons heeft. Het zevende uur wordt niet meer bij name genoemd. Na het zesde uur komt een ander uur, waarin het goddelijke binnenbreekt in deze wereld. Dan kun je de tijd niet meer tellen, maar ontstaat een heilige, helende tijd. Dan staat de tijd stil. En waar heilige tijd is, kan onze ongedurige, rusteloze tijd worden geheeld.

Jezus maakt onderscheid tussen zijn tijd en die van andere mensen. Zo zegt hij tegen zijn broers, die er bij hem op aandringen dat hij naar Jeruzalem zal gaan, om zijn werken te voltooien en zich openlijk te laten zien: 'Mijn tijd (*kairos*) is nog niet gekomen, voor jullie is elke tijd goed' (Johannes 7,6). Voor de broers is elke tijd goed. Zij leven slechts oppervlakkig, en het gaat hun om aanzien en succes. Daar is altijd tijd voor. Maar Jezus luistert naar de Vader. Hij let erop wanneer de tijd voor hem daar is waarop de Vader hem wil verheerlijken. Voor Jezus is tijd iets wat de Vader hem schenkt. Naar

aardse maatstaven kun je deze tijd niet optimaal benutten. Maar je moet erop letten wat God je in de tijd wil zeggen en waarheen hij je wil brengen. De tijd mag niet simpelweg met de klok worden gemeten. De juiste tijd is voor ons het ogenblik dat God ons schenkt. Uiteindelijk is dit ook de heilige tijd, die aan de macht van deze wereld is onttrokken. Want het heilige is ten diepste het afgegrensde, het onaanraakbare, waarover de wereld niet kan beschikken.